

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Cassa postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto corr. post.): Videm, št. 24/7418.

NAROČNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto XI. — Štev. 7 (215)

UDINE, 16. - 30. APRILA 1960

Izhaja vsakih 15 dni

NAJ ŽIVI PRVI MAJ!

Tisoč let slovenskega in italijanskega jezika

Za Slovence v Ljudski republiki Slovenije je prvi maj velik praznik, ki ga praznuje vse ljudstvo kar dva dni. Prvi maj praznujejo koroški Slovenci na Koroškem v avstrijski republiki. Že precej desetletij praznujejo prvi maj tržaški Slovenci: praznovali so ga v Trstu, kar je bil prvi maj dovoljen in kadar je bil pod fašizmom prepovedan. Naši sosedi goriški Slovenci so tudi že stari častilci prvega maja. Že nekaj let po zadnji vojski praznujemo prvi maj tudi mi Slovenci iz Furlanije.

Ker je prvi maj predvsem delavski praznik, smo mi videmski Slovenci še posebno upravičeni praznovati ta skupni internacionalni delavski praznik. Saj smo postali po zadnji vojni iz malih, revnih kmetov skoro vsi delavci in sicer pravi delavci, takšni, ki žive samo od svojega dela v industriji, v emigraciji, pomešani z delavci raznih drugih narodov. Delamo v velikih industrijah in minierah Evrope, ki jih vsi evropski delavci poznajo. Smo torej pravi internacionalni delavci, ki so pravzaprav ustanovili ta praznik prvega maja.

Prvi maj je bil za delavce v preteklih časih praznik delavskih zmag: Prva delavska zmaga je bila, da so si delavci priborili pravico imeti svoje lastne delavske organizacije, druga zmaga je bila, da so s svojimi organizacijami dosegli zmanjšanje delovnega urnika in izboljšanje plač, nadaljnje zmage so bile te, da so delavci izvolili svoje poslance v parlamente, da je postal vpliv delavstva na državi čedalje večji, da so v nekaterih državah delavci prišli v vlado, drugod sestavili delavske vlade in navsezadnje še to, da so delavci vzeli sploh vso oblast.

Mi furlanski Slovenci smo bili še skoraj do včeraj samo ubogi kmetiči, ki so poleti hodili delat po vsej Evropi, da bi mogli pozimi priti domov, plačati dolge, ki jih je napravila družina in plačati davke.

Praznujemo iz vsega srca PRVI MAJ, čeravno nismo dosegli še nobene zmage in nobene pravice. Ravnanje se moramo po zledu delavcev v Italiji in v vsem svetu, da ni, brez organizacije, brez skupnega organiziranega boja, nobene zmage. Nekoliko je pa za nas le laže, ker delamo po svetu skupaj z delavci, ki so včlanjeni v razne internacionalne organizacije. Te so že dosegle marsikaj za delavce. Naši delavci-emigranti uživajo mnoge stvari, ki so jih delavci dosegli pred njimi v hudih bojih.

Doma pri nas v Furlanski Sloveniji ne moremo ničesar doseči, ker nimamo nobenih skupnih organizacij z drugimi naprednimi, delavskimi organizacijami, ki bi z bojem izsilile pravice za nas kot so jih za vse delavce po vsem svetu.

Prvega maja se zavedamo, da nismo Slovenci v Furlaniji z dosedanjim političnim ničesar dosegli. Začeti bomo morali politiko prvega maja, tako politiko, ki bo tudi nam prinesla pravice: socialne in jezikovne.

Tisti, ki smo doma, moramo v duhu praznovati z našimi delavci-emigranti pravi prvi maj, praznik zatiranih, praznik ljudi, ki so žejni pravice.

Delavci in kmetje, moški in ženske, pojdemo po poti prvega maja, da pridemo do svobode, do življenja, ki se ga bo splašalo živeti tudi po naših bregih, dolinah in grapah.

NAJ ŽIVI PRVI MAJ FURLANSKE SLOVENIJE!

Demokratska rešitev problemov Furlanske Slovenije

Jugoslovanski in avstrijski državni zastopniki so se v Beogradu pogovarjali o raznih ekonomskih problemih med obema državama — Se najbolj pa so diskutirali o tem, kako bi bilo potreba rešiti razna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.

Ko so po nekaj dnevih pogajanj šli narazen, so izdali komuniké, o tem, kar so govorili in sklenili med seboj.

Jugoslavija je povedala, da so ji pri srcu Slovenci in Hrvati v Avstriji in da ji ne more biti vseeno, kako se z njimi postopa. Če Avstrija ne da Slovincem pravic in posebno ne takšnega šolskega pouka, kakor ga ti želijo, pač ne more biti prav dobrih prijateljskih odnosov med obema državama, ker se pač z narodnimi brati Jugoslovancem v Avstriji ne postopa tako kot se spodobi za dobro sosedstvo in pa ker že povsod v svetu skušajo upoštevati drug drugega in pa predvsem svoje državljane, pa čeravno so ti drugega jezika.

Kaj so odgovorili Avstrijci na to jasno izjavo Jugoslovancem: če hočete, da bomo prijatelji, bodite z našimi brati dobri in očetovski. Rekli so, da si bodo prizadevali v duhu ustave in v smislu avstrijske državne pogodbe skrbeti za to, da se bo konsolidiral položaj Slovencev in Hrvatov v Avstriji.

Mi furlanski Slovenci bi bili zelo zadovoljni, če bi zastopniki italijanske in

jugoslovanske države, ki se pogosto sestajajo in razpravljajo o raznih ekonomskih, kulturnih in v enem posebnem oboru o manjšinskih zadevah, razgovarjali tudi o rešitvi vprašanj, ki se tičejo nas furlanskih Slovencev. Tudi mi imamo takšno Konstitucijo kot Avstrijci, v kateri je določeno, da smo enakopravni in da bo italijanska republika izdala takšne zakone, ki bodo zaščitili in varovali narodne manjšine. Prav lahko bi torej zastopniki italijanske vlade izjavili, da bodo v duhu italijanske Konstitucije izdali takšne zakone, ki bodo zaščitili narodni obstoj furlanskih Slovencev. Tudi v duhu dobrega prijateljstva med Italijo in Jugoslavijo bi bilo dobro, da bi italijanska vlada že enkrat izjavila, da bo popravila intolerantne razmere nasproti furlanskim Slovincem v videmski pokrajini.

Jugoslavija stoji na stališču, da ima vsaka narodna manjšina v državi pravico, da se ona sama pogaja in razpravlja z zastopniki države o svojih narodnih pravicah, ne pa da o narodni manjšini govorijo drugi, o njej sklepajo in odločajo drugi. Narodna manjšina, njeni zastopniki naj sami govorijo in odločajo o svojih narodnih pravicah, to je pravo demokratsko stališče. Če je država res prežeta z demokratskimi načeli in če hočemo vsem svojim državljanom dobro, naj se direktno pogaja in razpravlja z narodno manjšino in naj ji da pravice,

ki ji pritečejo po Konstituciji in po internacionalnih merilih, kako je treba postopati v demokratskem duhu z manjšinami.

Mi furlanski Slovenci smo pripravljeni, da se z zastopniki italijanske države pogovorimo o naših nerešenih narodnih vprašanjih v duhu italijanske Konstitucije, v duhu prijateljstva z Jugoslavijo in v duhu internacionalnega sožitja in demokratskega postopka.

Kdo je proti regione v videmski provinci?

Vse prebivalstvo v videmski provinci: Furlani, Italijani in mi Slovenci smo zato, da se čimprej ustanovi regione s posebnim statutom. To ni nič čudnega, ker vsakdo lahko vidi, kam je pripeljala rimska centralizacija videmsko provinco. Smo v srcu Srednje Evrope, kjer je visoka civilizacija, mi pa v Furlaniji živimo, kakor bi bili nekje globoko na jugu, blizu Afrike. Hodimo na delo v emigracijo kot da bi bili kolonialni narod; industrija je v krizi, montagna - hribi tako propadajo, da bo v kratkem ostalo vse prazno, polja bo pokril plevel, planine bodo razpadle. Tako daleč je pripeljal rimski centralizem našo deželo. Da ne bo nespo-

Pretekli mesec so proslavljali Italijani tisoč let, odkar obstoji italijanski jezik. Iz marca leta 960 namreč obstoji dokument »Carta di Capua«, napisan ne več v latinskem jeziku, ampak v jeziku, ki ga je italijanski narod uporabljal v vsakdanjem življenju in ki se precej loči od latinščine.

Slovenci so se naselili sicer na današnjih slovenskih tleh že okoli leta 600, toda prvi pisani dokument v slovenščini, to je v jeziku različen od skupnega slovanskega jezika so tako imenovani »Brižinski spomeniki«, sestavljeni pred letom 1000 kot rokopis, ki je bil nekoč last škofijske cerkve v Freisingu na Bavarskem. Brižinski spomeniki vsebujejo cerkvene, verske formularje.

Stoletja in stoletja so živel furlanski Slovenci v sosedstvu s Furlani, ki so še dolgo govorili najprej samo germanski, nato počasi in postopno manj germanski in čedalje bolj jezik mešan z besedami preostalih romanskih prebivalcev.

Mi furlanski Slovenci pa smo nimir govorili eni in isti jezik, ki ga govorimo še zdaj. V tisoč letih se ni naš slovenski jezik v Furlanski Sloveniji dosti spremenil. Najstarejši pisani dokument o slovenskem jeziku pri nas je tako imenovani Črnejški rokopis, to je pisanje v knjigi bratovščine sv. Marije v vasi Črnejca leta 1497, torej petsto let staro.

Italijanski jezik se je skozi tisoč let svojega razvoja neprestano razvijal, dosegel že zgodaj z Dantejem zelo visoko raven in je danes eden izmed modernih jezikov sedanje svetovne civilizacije.

Slovenski jezik pa je dosegel vrhunec enak z ostalimi modernimi jeziki s protestantskimi prevajalci svetega pisma na slovenski jezik. Kakor se je pri nas razvila narodna zavest, so začeli naši prvi pisatelji Peter Podreka, Ivan Trinko in drugi pisati v slovenskem knjižnem jeziku.

Slovenski jezik se je tako razvil, da izhaja letno nad 400 knjig torej več kot ena na dan.

Ker imata oba jezika, ki ju mi furlanski Slovenci rabimo, že tisoč let, sta oba že razvita in ju uporabljajo v govoru, v pisavi, tisku, na radiu in televiziji in bi bilo zato dobro, da bi bila enako upoštevana in spoštovana. Vemo, da je moral iti italijanski jezik skozi mnoge težave, da je dosegel svojo sedanjo eleganco, preciznost in moč izražanja, še večje težave pa je moral premagati naš slovenski jezik, ker so ga nekateri zaslepili občudovalci italijanskega jezika zatirali in preganjali, ker so mislili, da bodo pripomogli še k večjemu širjenju in blesku italijanskega jezika. Pa niso nič dosegli, k večjemu še škodovali resnični slavi italijanščine.

V drugem tisočletju želimo mirno koeksistenco našega slovenskega in italijanskega jezika!

razuma, moramo takoj povedati naše stališče: Smo za Rim kot za središče naše enotne skupne države Italije, smo pa proti Rimu, ki bi hotel vtikati povsod svoj nos v ekonomske stvari, ki ne da možnosti, da bi se ekonomsko postavili na svoje noge s svojimi industrijami, s svojimi dohodki za naše lastne investicije. — Pameten človek ne more razumeti, da se najdejo v videmski provinci ljudje, ki zaradi nekaj konservativnih ideologij zaradi napačnega pojmovanja k j pomeni enotnost države, nočejo slišati ničesar o avtonomni regione-deželi s posebnim statutom. — Najbolj čudno je pa še to, da (Nadaljevanje na 2. strani)

PRAPOTNO

Hotel na Stari gori - zapuščene vasi Idrijske doline

Djela zidanja novega alberga na Stari gori dobro napredujejo. Če bo vreme dobro, bo končano še ljetos. Stara gora postaja vsak dan bolj privlačna točka za turiste in pelegrine. Ob nedejah stoji na placu pod svetiščem na stotine avtomobilov in desetine avtobusov, da ne štejemo motorjev in vesp, iz vseh krajev Italije. Oštarije so tle zlo starinske in ne rišpondažo več današnjim pretežam modernega življenja. Zato so začeli že lansko lje to graditi velikanski hotel, ki bo imel okoli 400 ležišč in bo pr u moderno naret.

Cjesta, ki vodi iz Cedada na Staro goro, je asfaltirana in zato je vožnja prijetna. Škoda je pa, da se muorajo ljudje vračati po isti poti, zaki tista cjesta, ki vodi iz Stare gore v Idrijsko dolino, je nevozna, ker je že trideset ljet nobedan ne postroja. Če bi se uredilo količkej tud to cjesto, bi imjela tudi

Idrijska dolina nekaj interesa od turizma, ker bi ljudje napravili krog iz Nadiške v Idrijsko dolino preko Stare gore.

Cudno se nam zdi, da komun ne poskrbi za to nujno in važno javno djelo. Vjemo, da komunika bilanca ni aktivna, a uprašamo se kakuo je tuo, da je dal komun kontribut za asfaltiranje cjesto iz Cedada prouti Stari gori, ne skrbi pa, da bi se postrojila cjesta, ki peje naravnost v Prapotno in bi imjeli od tega interes ne samo turisti in pelegrini, ampak tud domači ljudje, posebno tiste vasi, ki leže ob tej cjesti na vzhodnem pobočju Stare gore.

TAJPANA

Dobrè in slabe iz našega komuna

Tale ne zarjes na dobrá noticija. Zvjedali smo, de bo »Corpo Forestale dello Stato« dal pogozdit se no part naše gore. Zasadiť bi muorli kakih 20.000 drevesc (piantin) bora an smrjeke. Kar bo jo te drevesa malo dorastla, bo jo zadarževala plazove pjeska, ki se tako pogostoma uderjajo z gore v dolino. Zadarževala bo jo pa še vodo, ki dostikrat teče kar u potokih an djela škodo, zaki odnaša za sabo še tuo malo dobre zemlje. Par tjem djelu bo jo judje nekaj zaslužil, saj foreštal plačuje od 30 do 40 lir za usako posajeno drevo. V 'dnjem dnevu lahko en človek posadi nih 100 drevesc an če računamo, de jih sadijo lahko še ženè, pa paršlo lahko v usako famejo kar precej denarja.

Ze nih deset ljet se govori, de bo jo nardili v našem komunu »riserva di caccia«. Zdi se, de bo do tega paršlo, zaki so se končno ložli dakordo usi jagri. Divjačine par nas v resnici ni dosti, zaki jo spruot uničijo domačini, ki nimajo licence za jago. Nastavljajo lače ejelo lje to an takuo sevje da se divjačina ne more zaredit.

Dobrò bi blo, če bi nardil »riservo« še za ribolov. V Krnahti to je dosti rib, posebno postri vi (trota), an še to no lo vijo cjelo lje to z vsemi mogočimi sredstvi. Kar je pa še najbuj slabo je tuo, de lovijo ribo z električnim tokom, s klorom an z bombami. Kdor je š u kedaj ponoči po dolini Krnahte, je lahko sam vidu kaj lampadin to svjetli ob vodi. Pred 'dnjim ljetom so s klorom zastrupili (avvelenato) v Debeležu kakih 10.000 rib, ki njeso mjerile deset centimetru an sevje da s tjem nardili velikansko škodo. Pravijo, de bo jo v kratkem asfaltirali cjesto do Tipane. Kaj »peskatorjeva« iz Vidma bi lahko paršlo v naše kraje, če bi blo kaj rib!

Naš komun se je mjesca marca zmanjšu še za 7 judi. Umar je eden, rodil se ni majedan, v komun je paršla 'dna persona, za stalno pa je emigralo v estero 7 judi. Takoviš šteje naš komun anjele 2.543 judi rezidentnih (1.339 mož an 1.204 žensk). Naj še povjemo, de je od zgoraj povjedanega rezidentnega prebivalstva (popolazione), okuoli 1.000 judi po svjetu na djelu.

FOJDA

Vile so postale zadnje čase zlo priljubljene kraj nedeljskim turistom iz Fojde in okuoliških krajev. Na velikonočni pondeljek je blo tekaj prometnih vozil, da so se s težavo umikali eden drugemu. Vsi so tjel iti iz doline malo u brjeh za se povese lit v naravi ob jajčih in gubancih, dobro vino so pa ušafal v koperativi.

Malo vasi v »pedomontania« nudi tako ljep panorama na Furlanijo kot ga nudi Vile. Škoda je pa, da vas nima venčega placa za ustavit in obarnit avtomobile. Turisti muorajo puščati svoja vozila izven vasi in potem iti naprej peš v vas. Vse tuo pa bi se dalo narditi z malo speže, saj so čez zimo vsi možje par hiši brez djela.

SREDNJE

Pretekli tje dan je zaključil kors večernih šuol v Dolenjem Tarbiu. V to šuolo je hodi lo 18 mladih puobu in so v tje h dne h ušafali spričevalo. Pru bi

TAVORJANA

Novi lokali koperative

Prejšnjo soboto smo inaugural našo novo konzumno koperativo. Novi lokali so zlo moderno urejeni in zato bo jo ljudje sigurno kontenti. Par inauguralciji je bil prisoten naš šindik Viktor Kudic, komunski segretar Giuseppe Guarneri, direktor čedadeke filjale v demske »Cassa di Risparmio« Angelo Polano in segretar Zveze furlanskih koperativ rag. Orseti.

Koperativa je bila ustanovljena že ljeta 1946 po iniciativi vseh domačih konzumatorjev. Da je koperativa dobro delovala se muoramo zahvaliti predusem dobremu administrativnemu vodstvu, ki se je ves čas na vso muoč trudilo za izbuojšanje obrata. Po 14 ljetih je koperativa tarkaj progredila, da je dobila nove moderne lokale, za katjere se je ponuealo več kot 10 milijonov lir. Pru bi blo, da bi tavorjansko koperativo posnemale še druge vasi naše okuolice.

AHTEN

SEJA KOMUNSKEGA SVETA

Pretekli tje dan so sklicali konsej našega komuna. Med drugim so sklenili, da bo jo postrojili cjesto, ki peje iz Maline prout Subidu. Ta cjesta je postala zavoj pomladanskega dežja usa razrita in je zato zlo težko voziti po njej. Ta cjesta je še posebno potrebna postrojiti tud zavoj tega, ker po njej vozi dvakrat na dan avtobus Videm-Prosnid. Sklenil so tud, da bo jo napravili rikors na kompetentne autorita' za dobi pomuoč, s tikero bi reguliral Malino.

Pred dvemi ljeti je huda ura nardila dosti škode, zaki je takrat ta voda prestopila brjegove. Nekaj so lansko lje to postrojili, a tuo ni zadost, korlo bo še dosti djela, da ne bo perikulja, da pride do novih hudih pouđenj.

GORJANI

SE BO RAZPUSTIL NAŠ KOMUN?

Simpri već to se čekará, ke gorjanski komun se će razpustiti, zaki entrate niso zaostne niti za plačati impjegade od komuna. Judem je usedno kam bo jo spadali ali pod čentski, ali brdski, ali rtinjski komun, pouosod bo jo muorli plačevat tase in hodi ti v emigracjon za se preživiti. Kako se namerava komun razkosati, bomo kaj več pisali drugi bot.

NEME

DEMOGRAFSKO GIBANJE MJESCA MARCA

V našem komunu te bō mjesca marca takole demografsko gibanje:

Rojeni: Ivano Venturini, Laura Tomada, Mario Gervasi, Claudio Berra, Patrizia Gregorutti, Silvia Marinutti in Paolo Casti. Od tje h sta se dva rodila v esteru.

Umrli: Emilia Vigant, Virginia Comaro, Lucija Roza Kučic, Marija Sturam, Antonija Sturam, Giuseppe Carussi, Romeo Altinis in Lucia Indri.

Poroke: Bruno Longo z Anno Bressani, Bruno Gatti z Vando Toscani in Werner Kurt Kellner z Gino Florianutti.

SOVODNJE

POGOZDOVANJE V MATAJURJU IN SE KAJ

»Ente Economia Montana« iz Vidma je poskarbu, da se pogozduje tud par nas velika part gore za vasjo »Matajura«. Djelo se je že začelo in je okupanih 20 ljudi. Ker je par hiši malo mož, so za tisto djelo prijele tud ženè, de bo jo nekaj zaslužile. Plačujejo kar dobro: 30 lir za usako posajeno drevesce. Kdor pridno djela in če je ljepa ura, lahko posadi 100 do 120 drevesc v adnim dnevu. Škoda pa je, da bo tisto djelo durajo samo 20 dni. Tisto pogozdovalno djelo v Matajurju je bluò zarjes nuczno in pru bi bluò, de bi »Ente Economia Montana« vidu še druge golifave v naši okuolici, saj jih je dosti.

Ze nekaj časa djelajo cjesto, ki vodi iz Mašer do Ložaca. Troštamo se, de bo cjesta preca končana in da bo takuo tud ta hribovska vasica povezana z glavnim centrom.

Te dni nam je paršla na uho še 'dna novica. Zvjedali smo, da se je v Sovodnjah ustanovil njekšan komitat, ki ima namjen zgradit na varhu Matajurja monument. Za tisto djelo je provincialna administracija nakazala že 100.000 lir, 'dnako vsoto pa bo dal naš komun. Monument bo jo zgradil na istem mjestu, kjer je stala pred 50. ljeti kapelica, a jo je ljeta 1910 razbila strjela. Poleg novega monumenta imajo namjen zgradit tud koč o (rifugio), de se bo jo mogli tja zateči turisti v slučaju slabe ure.

GRMEK

Dne 26. aprila bo jo odprli dva sezonska obmejna bloka: tistega v Kau (Jevšček) v dreškem komunu in blok v Boketi pri Topolovem v našem komunu. Skuoz ta dva bloka bo jo hodili ljudje obdjelavat zemjo na to in ono stran meje. Odprta bosta do 30. oktobra.

DREKA POD KOLOVRATOM

Te dni si napejali telefon tud v Obenije in Trinke. Do sadá so muorali judje hodi ti, če so imjel potrebo, telefonirat u Pačuh, ki je oddaljen več kot adno uro hodá. Tje h telefonov se bō sadá lahko posluževalo nih 15 vasi in zaselkov raztresenih na pobočju Kolovrata.

Za te vasi, ki so takuo oddaljene od glavnih centrov in ki leže takuo visok v brjegu, bi korlo še marsikaj napraviti. Ceste so zlo slabe in tesne, već vasi je brez dobre pitne vode in gore so gole. Če bi začeli izvajati vsaj ta narbuj potrebna javna djela, bi ušafu već k u kajšen domačin tle djelo in zaslužek in ne bi bil parmuoran hodi ti po svjetu. Iz dreškega komuna je već kot polovica ljudi proč od duoma.

Kdo je proti regione v Videmski provinci?

(Nadaljevanje s 1. strani)

so proti avtonomni regione razne ekonomske organizacije, razne asocijaciji in sicer združenje industrialcev, združenje trgovcev in unija agrikoltorjev. Vsi poznajo razmere tje h organizacij in vsak ve, da niso ne industrialci, ne trgovci in ne agrikoltori v videmski provinci proti avtonomni regione, ampak so samo predsedniki in tajniki tje h organizacij proti, ker pač mislijo čisto pogrešno, da je država samo takrat močna, ako je centralizirana. To so zastareli nazori, napačen zastarel nacionalizem in zaradi tega centralističnega nacionalizma propada ekonomsko, etično, biološko videmska provinca. Če bo trajal centralizem še naprej bo propadlo popolnoma vse skupaj. V provincialnem svetu so nastopali proti avtonomni regione samo neofašistični, liberalni in nacionalistični poslanec: vsega skupaj tri proti vsem drugim. Proti regione je nastopil tudi naš rojak inž. Sirch, liberalni provincialni svetnik, ki je bil izvoljen z glasovi naših ljudi po Furlanski Sloveniji. Nihče pa Sirchu ni dal dovoljenja, da bi nastopal proti regione, ker so pri nas vsi ljudje za avtonomno deželo, saj je sedanjí rimski centralizem pripeljal tudi naše kraje prav na rob prepada. Provincialni svetnik inž. Sirch si lahko privošči, da je proti regione, ker operira z dohodki ezatorij in mu je vseeno ali je centralizem ali decentralizem. Nam pa ne, ker propadamo in muoramo zaradi centralizma na delo v emigracijo, namesto da bi delali doma v Italiji. Mi smo večji patrioti, ko centralisti, ker hočemo v avtonomni regione napraviti take pogoje, da bomo dobili delo doma v regione in ne hodi li služiti drugim državam.

Vidijo in poslušajo svoje drage v daljni Kanadi

Pretekli tje dan je »Ente Friuli nel Mondo«, to je ustanova, ki je bila ustanovljena pred leti od provincialne administracije v namen, da bi držala kontakte z emigranti iz Furlanije, organizirali v Vidmu »spiritualno srečanje« Furlanov s svojci, ki so v emigraciji v Kanadi. V dvorani krožka I.N.P.S. (Istituto Nazionale Previdenza Sociale) se je zbralo kajšnih 300 sorodnikov emigrantov in večje število lokalnih autorit, kjer so poslušali registracijo velikonočnih pozdravov iz prekooceanske dežele in gledali dokumentarni film o prazniku v Montréalu, ki se je vršil 13. februarja t. l., ob priliki druge obletnice ustanovi-

tve »Furlanskega fogolarja Chino Ermacora«.

Tej cerimoniji v Vidmu je prisostvovalo tudi već naših ljudi, saj ima tudi naša dežela dosti svojih sinov raztresenih v Montreal, Toronto, Ottawu in drugih krajih Kanade. Marsikatera solza je zdrknila po zgaranem licu mamice, ko je na platnu (tela) zagledala svojega sina in čula njegov glas po tarkaj ljetih. To spiritualno srečanje je bilo zarjes komovento, posebno še če pomislimo, da je Kanada daleč in da se poredkoma vračajo domov. Tisti, ki emigrirajo v evropske države, se vračajo pogostoma domov na obisk, iz prekooceanskih drž-

žav pa na splošno le na stara ljeta ali nikdar več.

Razni »cikolli« seveda šrutajo to manifestacijo za svoje spekulativne namene, češ da so mnogo pripomogli, da so se mogli srečati, čegih na platnu in magnetofonskem »nastru«, emigranti iz Kanade s svojci. Kaj ne bi bilo buojš, da bi se ti krogi nekoliko već potrudili in dali našim sinovom delo na domačih tleh? To bi bilo pravo patriotsko delo! Naši narbuojši djelavni možje naj bi služili domači zemlji, ne juški, ki jih izmzgava do kosti in našim materam ne bi bilo potrebno jokati za izgubljenimi sinovi.

Novosti v življenju italijanske narodne manjšine v Jugoslaviji

Porast italijanskih študentov na univerzah — Samo italijanski profesorji na osnovnih šolah in osemletkah — V slovenskih in hrvaških šolah obli-
gaten pouk italijanskega jezika — 88 milijonov za italijanske organizacije

V našem listu »Matajur« smo že nekajkrat poročali o stanju Italijanov, ki žive v Jugoslaviji. Danes bomo navedli nekaj podatkov, ki jih je priobčil italijanski tednik »ITALIA DOMANI« z dne 27. marca 1960.

V Jugoslaviji živi sedaj približno 36.000 Italijanov, torej skoro toliko kot je nas furlanskih Slovencev. Glavna organizacija italijanske narodne manjšine je »Unione degli Italiani«, ki obstoja že 15 let. Svoje urade ima Unija v šestem nadstropju nebotičnika v sredini mesta Reke. Tu so razne direkcije italijanskih kulturnih organizacij in časopisov. Italijani v Jugoslaviji živijo največ v republiki Hrvaški in nekaj malega v Sloveniji: v Kopru, Izoli in Piranu. Imajo svoj dnevni list »LA VOCE DEL POPOLO«, ilustrirano revijo »PANORAMA«, na 24 straneh, ki izhaja vsakih štirinajst dni in list za šolsko mladino »IL PIONIER«.

Na katerega je naročenih okoli 3.000 italijanskih učencev in dijakov. Italijanski učenci in dijaki hodijo v 26 osnovnih šol in osemletkah. Poleg tega imajo še šest višjih srednjih šol in sicer: znanstveni licej (liceo scientifico) na Reki, v Rovinju, v Puli, v Piranu ter klasični licej v Kopru, dalje tehnični institut v Piranu. Zelo obiskanih je 13 italijanskih kulturnih krožkov.

Zmeraj nove pravice

To, kar smo navedli, je že znano, ker so že poročali o tem razni listi v Italiji in Jugoslaviji. Nas pa zanima, kako je italijanska narodna manjšina v najnovšem času napredovala. Italijani v Jugoslaviji niso ostali namreč pri osnovnih temeljnih pravicah, ampak dobivajo stalno nove pravice in se njihov položaj narodno, socialno in ekonomsko neprestano izboljšuje.

Ni pa s tem še konec raznih drugih novih ukrepov v korist italijanske narodne manjšine. Ustanovljena je bila posebna avtonomna okrajna komisija za italijanske šole.

Italijanske komisije v političnih organizacijah

V Jugoslaviji obstajata kot je znano dve politični organizaciji: 1. Zveza komunistov Jugoslavije in 2. Socialistična zveza delovnega ljudstva. V Socialistični zvezi je obstajala italijanska komisija, ki je skrbela za člane italijanske narodnosti, da so imeli italijanska predavanja, zborovanja in italijanske tiskane propagandne brošure, navodila in pravila. Ta komisija je skrbela tudi za podpiranje interesov italijanske narodne manjšine v okviru političnega programa Socialistične zveze. Zdaj pa se je ustanovila še prav takšna komisija z istimi nalogami v okviru okrajnega odbora Zveze komunistov v Kopru. S tema dvema komisijama so enakopravno zaščiteni narodni, politični, socialni in ekonomski interesi Italijanov preko obstoječih jugoslovanskih političnih organizacij.

Prednost italijanskih krožkov v televiziji

Televizijske aparate so v Jugoslaviji dobili pred vsemi drugimi organizacijami italijanski kulturni krožki, ki so prvi uživali mikavnost raznih italijanskih televizijskih oddaj kot na primer »Lascia o raddoppia«, »Il musiciere« in še drugih najnovejših novih predstav na italijanski televiziji.

Izvedena dvojezičnost po londonskem sporazumu

V bivši coni B na Koprskem in v Buščinu se Jugoslovani skrupolozno držijo odredb londonskega sporazuma obseženih v posebnem statutu glede narodnih manjšin. V vseh krajih, kjer prebivajo Italijani, so povsod dvojezični napisi krajev in ulic.

88 milijonov za italijanske organizacije

V letu 1959 je dala hrvaška vlada za italijanske liste in kulturne organizacije 88 milijonov lir.

Veseli smo, da je zagotovljen razvoj in napredek italijanske narodne manjšine v Jugoslaviji in bi bili veseli, da bi italijanske oblasti tako skrbela še za nas furlanske Slovence.

Profesionalne šole doma in drugod v Furlaniji

Zupani nekaterih karnijskih občin, kot na primer Coneglians, Forni Avoltri, Ovara, Prato Carnico, Ravascletta in Rigolata, so se zbrali lani decembra, da bi se pogovorili o profesionalni vzgoji svojih otrok po šolah. Za vsako delo doma ali pa v emigraciji je treba imeti kvalifikacijo. Zato bi morali vsi učenci hoditi do štirinajstega leta v šolo in sicer v profesionalne šole. Samo s potrebno kvalifikacijo bodo lahko mladi ljudje iz doline Degano prišli laže do službe.

Tudi v dolini Degano imajo torej iste probleme kot pri nas v Furlanski Sloveniji. Vserod zahtevajo dobre profesionalne šole. Tudi naš program, naša splošna zahteva mora biti: *Vsak naš otrok mora do 14 leta obiskovati profesionalno šolo. Zahtevati moramo od države, od provin-*

ce, od občine in kasneje od regione finančna sredstva za ustanovitev številnih šol avliamento za profesionalno kvalifikacijo. Zdaj ima polno zanič elementarnih šol in dve bolj šibki profesionalni šoli v Špetru in Reziji. Te je premalo. Ne rabimo pa profesionalnih šol z velikimi finimi diplomami, ampak take profesionalne šole, ki bodo naše puobe in čeče res nekaj naučile. Vserod — doma in po svetu — zahtevamo samo znanje in prakso, ne pa diplome.

Ne maramo več, da bi naši mladi ljudje hodili po svetu kot teleta, brez znanja in kvalifikacije, zato zahtevamo za vsakega otroka Furlanske Slovenije možnost učenja do 14 leta v profesionalnih šolah. *Dolžnost oblasti je, da postavijo dovoljno število profesionalnih šol.*

Nenavadna imena

Pred nedavnim je neki bristolški časopis odkril, da živi v Bristolu industrialec, ki se piše O; ni dvoma, da bi si krajšega imena ne mogel najti. Čudna imena in čudni priimki pa niso ravno tako redki. V ameriškem mestu Sattlu živi meščan, ki se piše Ten Million (Deset milijonov), nekoliko bolj skromen pa je meščan iz Darlingtona, ki se piše Eighten (osemnajst).

Med najbolj pogostimi in navadnimi priimki v Ameriki je Smith, zato je neki Smith odločil, naj se njegov sin od drugih nekoliko razlikuje. Dal mu je ime 5/8 (pet osmin). Čudnih imen in priimkov ni moč najti le v Ameriki in Angliji. V začetku 19. stoletja je živel v Franciji družina, ki se je pisala »1792«. V tej družini so se rodili štirje otroci; prvi se je pisal Januar 1792, drugi Februar 1792, nato Marec 1792 in April 1792.

Priimek Durant je v Franciji prav tako pogosten kakor Smith v Ameriki in Angliji. In brez dvoma je treba v tem iskati vzrok, da je dal profesor glasbe Alfons Durant svojim otrokom takšna imena: Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si. Otroci ki se je rodil nato, je položaj nekoliko zamotal, vendar se je oče znašel in mu dal ime — Oktava.

Takšna imena zakoni dandanes zabranjujejo.

Doktor Geighwood iz Chicaga, ki je umrl leta 1939, je bil vse življenje prepričan, da je edini človek, ki nima imena. Ko se je rodil, se starši niso mogli odločiti za ime, pa so zato sklenili, naj si ga pozneje sam izbere, vendar si ga nikdar ni izbral. Leta 1820 pa je umrl v

Franciji človek, ki ni imel niti imena niti priimka. Bil je sin grofa Joinya. Oče mu ni hotel dati imena samo zato, da bi ga ne bilo treba registrirati pri državnih oblasteh in bi ostal tako vse življenje svoboden človek.

Mlin brez vode

(Srbska narodna)

Neka vas ni imela mlina. Ljudje so morali v neko drugo oddaljeno vas nositi žito mlet. Pa so se dogovorili nekega dne: »Dajmo, bratje, pa si še mi zgradimo mlin, da ne bomo zgarali svojih hrbtov, noseč mletvino v tujo vas. Naj si naša vas pomaga s tem, kar dobi od mletaricne.«

Vsi pristanejo, nabavijo apno in kameenje, naročijo podnjak in vrhnjak in z vso naglico dovrše vsa potrebna dela. vrhu nekega griča sredi vasi. Ko so mlin še ogradili in plačali mojstra, je prinesla vsaka hiša mernik žita in vaški župan je dejal:

»Dajte, otroci, v imenu božjem odprite jez, jaz bom prvi nasul svoje žito, da se izmelje.«

Stekli so tja in se vrnili in povedali županu, da v jezu ni niti kapljice vode, nato so ga pa vprašali:

»Od kod neki boš, župan, napeljal vodo na jez?«

»Tri sto zelenih,« — reče župan — »je že tako, da vsakemu človeku manjka včasih zrno pameti. Resnico vam moram povedati, bratje, jaz se na vodo še zmisli nisem.«

SLOVENSKI ZNANSTVENIK, GEOGRAF DR. MELIK

O gospodarskem značaju Beneške Slovenije

Slovenski akademik, univerzitetni profesor geografije dr. Anton Melik je pravkar izdal obširno knjigo »Slovensko Primorje«. V njej je obdelal na 15 straneh pod naslovom »Beneškoslovensko hribovje« z geografskega vidika »Furlansko Slovenijo«. Med knjižnimi viri, ki se jih je dr. Melik posluževal, navaja italijanske avtorje: O. Marinelli, Michela Gortana, G. B. De Gasperi, Desia Ardita in med slovenskimi pisci S. Rutarja, Henrika Tumo, Ivana Trinka in še nekatere druge. Geografski opis in geološka sestava tal Beneškoslovenskega hribovja sta podana z znanstvenimi izrazi, težko umljivimi našim bralcem. Pač pa je gospodarski značaj naših krajev, z izjemo redkih stavkov podan dojemljivo ravni naših priprostih ljudi. Avtor imenuje našo deželo Beneška Slovenija, ugotavlja pa, da vse je v beneškoslovenskih časopisih v zadnjih letih začela uveljavljati označba Furlanska Slovenija.

Gostota naseljenosti

V celem je Beneška Slovenija gorska in hribovska zemlja. Najnižje sega v dolinski svet ob Nadiži in pritokih, kjer premore tudi največ ravnega sveta. Dasi je v splošnem dokaj enakomerno obljudeno, so vendarle različne; najgostejše je poseljeno hribovje in dolinski svet v Nadiški pokrajini, kjer znaša gostota še 80 do 100 prebivalcev na km². Zatem imamo že slabšo gostoto v Terski gorski pokrajini, a najmanj gosto je obljuden visoki svet v sredi, v sredogorju Javor-Ivanec, nasploh 40 do 60 na km² (občine Tipana 43, Brdo 47, Gorjani 57 na km² — toda Rezija 28).

Svet pripraven za živinorejo

Kmetijsko gospodarstvo v Beneški Sloveniji nima najugodnejših prirodnih pogojev, podobno kot v srednjem Posočju. Zlasti so tu slabi pogoji za modernizacijo in mehanizacijo kmetijstva. Pravzaprav je ta hribovski ter gorski svet najbolj pripraven za živinorejo. In res ima tukaj reja živine znatno vlogo, a je spričo znatne poletne vročine za pašo trda in prav tako za pridobivanje sena.

Sistem planinskih njiv

Zato je v Beneški Sloveniji zelo udomačen običaj, da gredo čez poletje za več tednov v gore, v visoke trate, bodisi da imajo tam prave planine, kakor zlasti nad Rezijo, v Matajurju in Stolovem pogorju, ali pa samo košenice v višjih legah v hribovju. Zelo je razširjen način, da imajo ob planinah ter košenicah tudi njive, kjer čez poletje tudi pridelujejo kaj malega, krompir, zelje, repo itd. Sistem planinskih njiv, ki sega od tod še v Trento ter v Bohinj, pa v Kanalsko dolino, ima v kmetijskem gospodarstvu Beneške Slovenije prav važno vlogo. Nemara je prav zaradi večje možnosti planinskega gospodarjenja opaziti tudi nekakšno zgoščenost naselij v višavah ob Matajurju in ob Stolovem pogorju, kjer so planine v primeroma nizkih legah na južnem vznožnem pasu, pa na visokih severnih straneh, kjer pa je treba do njih čez visoki greben.

Ogromne množine dežja

Alpski hrbet Stol-Campon je orografsko jako vidna meja; v podnebnem pogledu pa štiti vznožje pred severnimi vetrovi ter pospešuje na njem tem večje segrevanje. Pripomniti je, da se odlikuje to vznožje po izredni obilici padavin, po zares ogromnih padavinah dežja, ki se stopnjujejo do in čez 3 metre na leto; vasica Muzec pod Muzci, 633 m, je od vseh postaj na slovenski zemlji namerila do sedaj največjo množino 3709 mm, a le malo manj Učja, 3616 mm, v višini 663 m. A tudi Čedad prejema še 1754 mm na leto. A še posebno važno je, da se padavine v Beneškoslovenskem hribovju zlijejo le prečesto v silnih

nalivih; malokje v Evropi so namerili tako ogromno velike množine deževnice v toku enega dneva kakor v teh krajih. Zato so tu na žalost velike povodnji, ki povzročajo izredno hudo škodo. Zakaj spričo prevladujoče brezgozdne goljave plane ob nalivih voda z veliko naglico po strmih pobočjih in grapah navzdol, trga zemljo in odnaša prst pa nasiplje kamenje ob strugah, pa tudi čez travnike in njive. Še v juniju leta 1958 so neurja povzročila silno razdejanje in neverjetno veliko škodo po hribovih in dolinah Beneške Slovenije. Zazidava hudournikov je tu ena silno nujnih gospodarskih potreb.

Naseljenost

Naseljenost je v Beneškoslovenskem hribovju precej neenakomerna. Posebno je opaziti, da se je naseljevanje močno koncentriralo na orografskih in vegetacijskih mejah, bodisi zgoraj ob prehodu v gorovje, in še bolj spodaj ob nižini, kjer so v vsem vznožnem pasu nastala večja in gostejša naselja. Vasi se držijo največ v višini okrog 600 m; samo v povirju Nadiže in ob Matajurju se dvignejo do 800—950 m. Sosedstvo alpskega sveta se uveljavlja tudi v gospodarstvu, zakaj vasi v tem pasu imajo svoje planine v hrbtu Stol: Campon, in sicer povečini na severnih straneh ovršja, ki so po svojih bolj vlažnih, porastlih ter zmerno nagnjenih pobočjih prikladne za planinsko izrabo. Zato držijo neštete steze in živinske poti preko gorovja ob vznožnih vasi.

Majhne vasi in zaselki

V Beneškoslovenskem hribovju prevladujejo majhne vasi in zaselki, sicer z bolj strnjenimi, pa vendarle ne popolnoma sklenjeno stoječimi domovi. Pa tudi kjer stoji vasi na vrhu, so najrajši postavljene v nekoliko nagnjenem zemljišču. Značilna zanje je mediteranska razporedba domov, ki stoji vedno v gručah brez reda, a tako da imajo zgornji domovi odprt pogled preko spodnjih. Značilne so visoke hiše oziroma zgradbe z zelo položnimi strehami. Saj se na sneg tu pač ni treba ozirati.

Najbolj uspeva živinoreja, manj poljedelstvo, zelo malo vinogradništvo.

Kako ohranimo sir

Sir hranimo vedno v hladnih shrambah, kjer naj leži na suhih in čistih policah. Toplota povzroča, da postane sir mehak. V preveč gorkem in preveč suhem zraku se sir preveč osuši, razvijejo pa se tudi lahko, ker imajo pogoje za to, razne škodljive glivice (bakterije), ki ga začno kvariti. Zato naj bo shramba ali klet zračna in brez prepaha.

Sir se rad navzame tujih vonjav (duhov). Velikih hlebcev (forme sira) ne smemo valiti, ker rad razpoka in tako zgubi svojo zaščitno zunanjo plast (skorjo) in se zaradi tega lahko začne kvariti.

Sir moramo rezati vedno v klinih, v večjih ali manjših. Da se načet sir ne izsuši, ga pokrijemo z zvoncec ali mokrim prtičem (malo slana voda). Ker je namočen v slani vodi, ostane dalj časa svež in brez duha.

Zakaj smoli koščičasto sadno drevje

Na deblih in na vejah marelic, breskev, češpelj in češenj pogostoma opazimo rdečkasto rumen smolnat izcedek, ki sčasoma potemni in otrdi. Če potrkamo na mestu, kjer drevo smoli, odmeva zamolklo, kar je znak, da z drevjem ni vse v redu, ker je to bolelo mesto. Če je obolenje starejše, dobimo pod potemnim lubjem očrnelo ličje, pomešano s smolnatim izcedkom. Če smolnatih mest ne očistimo pravočasno in ran ne zapremo, se bolezen širi na zdravo ličje in obolenje se lahko zaje tako globoko v les, da so v nevarnosti veje, ki se zaradi smolenja kaj rade odlomijo.

Vzroki (uržuhi) smolenja so lahko različni: največkrat je vzrok težka, mrla in prevlažna ali mokra zemlja (ilovica), ki ji primanjkuje apna, saj je prav apno koščičastemu sadju nujno potrebno. Koščičarji pa smolijo tudi zaradi pritiskov, udarcev in ran na deblu ter vejah. Vendar so tudi poškodbe na

koreninah pogostoma vzrok smolenja. Smolenju pa je lahko vzrok tudi pozno obrezovanje drevja, zlasti pomlajevanje, ker z rezjo preprečimo pravičen obtok in presnovo hranilnih snovi, ki se naberejo na določenem mestu in ovirajo ali povsem onemogočijo pretakanje sokov.

Odpravimo ga predvsem s potrebnim apnjenjem zemlje. Če je zemlja prevlažna, jo osušimo. Enostransko gnojenje, posebno z dušičnatimi gnojili, zlasti z gnojnicami opustimo. Prav tako je nujno, da varujemo koščičasta sadna drevesa raznih poškodb in ran, če pa kakorkoli nastanejo, da jih čimprej zacelimo. Na lubju nabrano smolo odstranimo s kosom, kar je povsem enostavno. Če je smola samo pod lubjem, se pravi, če se je smolenje komaj pričelo, odstranimo odmrlo lubje in obočelo ličje do zdravega, rano pa temeljito osušimo in zamažemo s cepilno smolo. Če te slučajno nimamo pri roki, si pomagamo z mešanico ilovice in kravjeka, nakar dobro povijemo s cunjco.

Naši sadjarji posvečajo smolenju premalo pozornosti in se ne zavedajo, da vsako obolenje drevo močno oslabi, posebno če se smola poceja po vejah in deblu, kar naprednemu sadjarju gotovo ni v čast in ponos.

Več mleka od naših krav

V naši deželi so samo majhna posestva. Zemlja, ki jo imamo je precej lahka, propušča joča in močno podvržena suši. Naša mala posestva pridelajo na tej zemlji na splošno premalo fuotra. Kjer je malo fuotra je tudi malo mleka. Ze star pregovor nas uči, da »krava pri gobcu molze«. Da bomo nasitili vse lačne želodce naših družin, ki imajo odrasle člane ter so še posebej blagoslovljene z otroki ter da nam bo ostal morda še kje litrice za prodajo, bomo morali napraviti vse, da bomo dobili več mleka.

Kaj naj naredimo? Več fuotra, kot smo ga pridelali, sedaj ne moremo napraviti. Tudi kvalitete ne moremo izboljšati, če na primer nimamo možnosti, da bi dokupili tečna fuotra. Imamo pa še več drugih načinov, s katerimi lahko tudi še sedaj v posameznih primerih izdatno povečamo molznost naših krav.

Važnost rednega snajenja smo že večkrat poudarili. Stari pregovor pravi: Strigelj je pol reje. Točni večletni pozikusi so pokazali, da dajo krave z dobro negovano kožo po liter mleka več na dan kot zanemarjene krave. Tudi kvaliteta mleka lahko z rednim snajenjem krav povečamo za sedem in še več procentov.

»Zezele je treba kovati, ki je vroček.« Tako je tudi pri mladih kravah, ki so pravkar storile. Pri teh kravah raste nekaj tednov od dneva do dneva zmožnost produkcije mleka, dokler se pri določeni kvantiteti ne ustavi. V tem času torej, nekaj dni po tem, ko krava povrže tele, je treba začeti s prav tečnim in močnim krmiljenjem, kajti samo tedaj imajo krave možnost dati tudi več mleka, če jim dajemo boljše in več krmne. V tem času prinaša dobro fuotranje resničen interes. Če damo kravi, katere prirojena molznost znaša 15 litrov mleka, prve tedne po otežitvi samo fuotar za deset litrov, bo kapaciteta živali za tvorbo 15 litrov po nekaj dnevih ali tednih usehnila. Takšne živali pozneje tudi z najboljšim fuo-

trom ne bomo spravili do tega da bi dajale toliko mleka, kolikor bi ga lahko dajale po svoji naravi, to je 15 litrov. Šest ali sedem mesecev po otežitvi kapaciteta krave za tvorjenje mleka že tako upade, da je komaj še vredno dajati posebno tečno krmo.

»Mlečnost je sad vaje in klaje«, pravi jo modri živinorejci. Torej ne samo klaja, marveč tudi vaja, z drugimi besedami molža, povzroča, koliko mleka in kakšno mleko nam lahko da. Kako važna je pravilna molža, lahko vidimo iz tega, da se tvori polovica mleka, katerega vsakokrat namolzemmo, šele ob molži.

Temeljito načelo vsake pravilne molže bode: Molzi čisto do zadnje kapljice!

Posadimo topole

V naših krajih je še vse polno zemljišč, kjer raste razno grmičevje, ne da bi nam dalo kakšen ekonomski interes. Zakaj ne bi sadili bele, sive, in črne topole? Zemljišča za te drevesne sorte niso zahtevna.

In kje ušafamo sadike? Pomladka (piantine) bele topole je v naravi dosti. Še pred začetkom vegetacije, navadno v času med 15. marcem in 15. aprilom, bomo izkopali nekaj sadik (piantine). Zasadili jih bomo ob robu njive, okoli 30 cm globoko. Med sadikami bi pustili meter in pol distance. Preden se popki odprejo, navadno že pred 1. majem, bomo ves nadzemni del sadike zagreblili v zemljo tako, da jih pričvrstimo v zemljo z rašljami iz tankih vej. Tako zagrebljen del sadike pokrijemo s 3-4 cm debelo plastjo zemlje. Iz vsakega popka bo pognal poganjek (mladika) in v jeseni bo dosegel višino 1 do 2 metra. V tem času jim dodajamo manjše količine dobro preležanega hlevskega gnoja. Drugo spomlad sadike okopljemo. Imela bo 5 do 10 poganjkov. Najlepše, najbolj viso-

ke sadike razrežemo tako, da dobimo 5-10 sadik, katere takoj ponucamo za saditev.

Driske pri mladih prašičkih

Uržuhov za drisko je lahko več, vendar pa je svinja temu malokrat kriva. V prvih tednih se to primeri, če je na primer mleko matere preveč mastno ali pa, če je močno spremenjeno zaradi menjave hrane. Uržuh je lahko tudi v tem, da prašički nimajo na razpolago nimar frišne vode. Vedeti je treba, da so mladi prašički, stari komaj nekaj dni, zelo žejni in zato pijejo gnojnico in se na to vižo okužijo. Seveda, tudi mokri in smrdljivi hlevi dostikrat pripomorejo k driski. Pogost uržuh driskam je tudi slabokrvnost prašičkov. Razpoznamo jo na prvi pogled po tem, da so prašički blede in ne sesajo radi. Slabokrvni prašiček je zelo občutljiv, še prav posebno pa so občutljiva njegova dihalna in prebavila.

Pa še nekaj uržuhov za nastanek driske: na primer nagla sprememba hrane, nanjo je prašiček najbolj občutljiv med tretjim in petim tednom, pa po odstavitvi (svezamentu). To je najbolj kritičen čas. Drisko povzroča tudi neprimerna hrana, na primer če je ta pokvarjena, gnila ali skisana. Dobro vemo, da v koritih dostikrat puščamo nepojedeno hrano, ki se kvari in kisa in ti potem kvarijo še drugo frišno hrano. Prav posebno je nevarno mleko, če ni dobro skisano. Trdo skisano mleko pa je dobro krmilo (jed) in ga lahko dajemo prašičkom že ko so stari 3 do 4 dni. Tako mleko jim dajemo, če svinja nima zadosti mleka.

Če svinja nima zadosti mleka, je tre-

in občinah ogromno takšnih prebivalcev, ki so odsotni, bodisi da so v trajnem ali začasnem izseljenstvu. In zato se uveljavlja v tako veliki meri po vaseh Beneške Slovenije demografsko nazadovanje prebivalstva. Tudi do polovice ljudi je ponekod manj, ko jih je bilo pred 70-80 leti. In zaradi tega nam kaže statistika, kako še število Beneških Slovencev ne veča, marveč občutno krči.

Trdo garanje, a pičel pridelek

Da je vzrok tolikemu odseljevanju v ekonomskem položaju, leži na dlani. Hribovska zemlja, obdelovalni svet v pičli množini, pretežno na močno nagnjenih pobočjih, pridelek pičel, obdelovanje po starem, brez mehanizacije. Vse delo mora biti tako rekoč opravljeno z rokami, domala vse, kar se pridelava, morajo znositi na hrbtu, v košu ali podobno. Trdo garanje je to, kar pripomore do pičlega pridelka, a ves pridelek, tako pripovedujejo poročila z Beneškoslovenskih hribov, ne more preživiti ljudi za več ko štiri mesece. Živinoreja je poglavitno gospodarsko področje v Beneški Sloveniji, toda tudi ta je še po starem, brez zadostne izboljšave pasme, v slabih, neustreznih starinskih hlevih, s slabo mlečnostjo, slabo živnozdravsko oskrbo, skratka s premalo racionalnosti. Sena pridobijo kmetje v tem hribovskem in gorskem svetu precej, saj posvečajo temu poslu izredno mnogo brige in najhujših naporov. Toda stiska za golo eksistenco je toliko, da seno spričo zaostalega gospodarstva prodajajo drugam, predvsem v nižino.

Beg v tujino

V Beneškoslovenskem hribovju ni mest in ni industrijskih krajev, a tudi ni drugih izvenkmetijskih možnosti za delo in zaposlitev. Zato tako usoden beg v tujino, beg, ki tudi če je le začasn, sezonski, ustvarja nesrečo v krnih družinah, razdira družine ter jih uničuje.

Slovensko ozemlje brez pravega urbanskega središča

Hribovita priroda Beneškoslovenske pokrajine, zlasti pa sosedstvo Furlanske nižine, kjer so ravno na robu rav-

nine že od nekdaj obstajala znatnejša mesta ter tržni kraji, v tem je pač vzrok, da na slovenskem ozemlju ni niti enega pravega urbanskega središča. Edini kraj, ki ima pogoje za mestno naselje, je Špeter ob Nadiži, centralno postavljena vas, ki je zares precej urbaniziran kraj, dasi je seveda Čedad najbolj privlačen za Nadiške, kakor Tarčent za Terske Slovence. Špeter ima sedaj (l. 1951) 658 prebivalcev.

Središča: Čedad, Tarčent, Fojda, Ahtan

Nadiški Slovenci so po prometnih žilah in legi ozemlja navezani na mestno središče Čedad, pri čemer ima Špeter vlogo majhnega krajevnega osrednjega posredovalca. Terski Slovenci so navezani na Tarčent, ki je znatno urbansko središče, medtem ko morejo Neme le v manjši meri opravljati slično vlogo za prebivalce v porečju Karneha. Podobna, a še manjša, pretežno ruralna središča, ki so nanje navezani prebivalci slovenskega hribovskega zaledja, so še Fojda (Faedis), pa Ahtan (Attimis).

V ravnini in goricah Furlani, višje v hribu slovenske vasi

Legi navedenih mest nam hkrati nakazuje oni pas ob vznožju hribovja, kjer se s prehodom v ravnino popolnoma spremenijo prirodni pogoji in kjer se obljudenost na mah zviša za ogromno. Gostejša in večja naselja se začne že v pasu nizkih gor, ki, dasi ozek, posreduje prehod iz hribovja v ravnino in ki ob dolinah sega nekoliko globoko v hribovje. Ves ta pas je naseljen s Furlani, a tamkaj, kjer se začne svet vzpenjati višje, se začnejo slovenske vasi, oziroma še v naseljih Slovenci mešajo s Furlani.

V beneškoslovenskih časopisih se je v zadnjih letih začela uveljavljati označba Furlanska Slovenija za vse tisto ozemlje, ki smo ga bili do sedaj navajeni imenovati Beneško Slovenijo.

Pri precepljanju je napačno

če odlašate do maja. Čim prej cepite, tem bolje se obnese cepitev, in čim dlje odlašate, tem slabši so cepiči in tem manjši bo uspeh;

če spodnje veje na kratko obžagate. Spodnje veje pustite najdaljše, proti vrhu pa naj bodo vedno krajše. Obžagano drevo naj ima obliko piramide. To velja tudi pri pomlajevanju sadnega drevja;

če cepite drevo dve leti. Precepitve vse veje! Če pa že hočete cepiti dve leti, precepitve prvo leto spodnje, drugo leto pa zgornje veje, nikdar pa ne obratno;

če precepitve slabo rastoče drevje s slabo rastočo sorto. Na sorto s šibko rastjo spada sorta, ki ima močno, krepko rast.

Koristni nasveti

Zarjavla vrata pri pečeh bodo spet lepo temna, če jih namažemo z grafitom, ki smo ga zmešali z vodo v srednje gosto kašo. S to zmesjo namažemo včasih tudi ploščo od štedilnika.

Zimnata omela, ki so postala mehka in z njimi ne moremo več pometati, napravimo spet uporabna, če jih držimo dalj časa nad posodo s kropom. Ščetine otrde, ko se omelo dobro posuši.

Riž je bolj bel, če mu med kuhanjem dodamo nekoliko limoninega soka ali kisa.

Zarjavele pletilke očistimo, če jih večkrat potegnemo skozi trdo milo (žajfo) za pranje. Pletilke, ki so postale pri pletenju hrapave zaradi potenja rok, pa namažemo in izdrgnemo s čebeljim voskom.

Krte preženete z vrta, če vtaknete v krtino v karbolu, terpentinu ali petroleju namočeno cunjico.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Reg. Videmske sodnice št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Za hribovje, kakor ga predstavlja Beneška Slovenija, je razumljivo, da v njem boljše uspeva živinoreja nego poljedelstvo. Za živino, v prvi vrsti govedo, se močno izrabljajo še planinski pašniki; pa tudi kosijo še v višjih legah in spravljajo seno v senikih. Tako gospodarstvo imamo že v Bernadiji, pa na Matajurju. Za poljedelstvo je značilna popolna prevlada koruze nad drugimi sadovi. Kljub močno južnemu podnebnju in prisojni legi ter po velikem delu ugodni kvaliteti tal (lapor in peščenjak) je vinogradništvo prav malo razširjeno. S hribovja ga odri-va prevelika višina, dasi uspeva na ugodnih pobočjih v vzhodnem delu še do višine 700 m in kaj malega čez. Največ je vinogradništvo udomačeno na nižjem Nadiškem področju, okrog Spetra, nadalje seveda po nizkih podgor-skih goricah, kjer deloma že bivajo Furlani.

V robnem pasu Beneškoslovenskega hribovja delajo v najnovejši dobi poskusna vrtanja za nafto, posebno v okolici Tarčenta, v Bernadiji in pa drugod.

Dežela silnega izseljevanja

Znano je na široko in vedno znova se ponavljajo tožbe o tem, da je Beneška Slovenija dežela silnega izseljevanja. Da, resnica je to in potrjuje jo drobna statistična analiza posameznih vasi in občin. Izseljevanje že traja dolgo dobo, bilo je močno že v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja in se je še stopnjevalo v našem stoletju in zlasti v najnovejših časih. Dolgo je bilo to v glavnem sezonsko odseljevanje, ko so hodili v danih časih najbolj sekat in drvarit v hrvaške šume ali zidat v stare avstrijske dežele, pa popravljat dežnike, vezat lonce itd. Najbolj je prevladoval način, da so hodili zdoma na sezonsko delo v tujino, a so se vračali takrat, kadar je doma nastopil čas najhujših naporov na polju, pri živini, spravljanju sena itd. Toda že nekaj desetletij je čedalje močnejše, marsikje pa že kar prevladuje izseljevanje na tuje, ki ostane trajna odselitev, čeprav sprva ni bila namenjena. Izseljevanje je usmerjeno v najrazličnejše kraje v prejšnjih dobah v Ameriko, sprva Severno, kasneje Južno, v najnovejših časih celo v Avstralijo, pa seveda v razne evropske države. Zato kaže vsako ljudsko štetje po vaseh